

Jindřich Francek – VELKÉ DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ: ZLOČINNOST a BEZPRÁVÍ. Praha, Litomyšl: Paseka (2011)

René Kopecký

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni*

ZLOČINNOST člověka je stejně tak stará, jako je lidstvo samo. První zločin je popsán již v Bibli, v knize Genesis (První Mojžíšova) Gn 4,8, kde Kain zabil svého bratra Ábela. Od té doby se s tímto patologickým jevem setkáváme bohužel takřka na každém kroku.

O zločinnosti, násilnostech, právu i bezpráví se dočteme v úctyhodném zpracování knihy historika a archiváře Jindřicha Francka *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví*. Kniha je dalším cenným dílem v pozoruhodné tematické řadě *Velké dějiny zemí Koruny české*. Autor se problematice zločinnosti a trestu v našich zemích věnuje erudovaně a dlouhodobě, o čemž svědčí dlouhá řada jeho monografií s uvedenou tematikou.

Tato uznáníhodná práce je určena nejen široké odborné veřejnosti, ale je určena všem, kdo se hlouběji zajímají o historii našich zemí. Autor se zaměřuje na zločinnosti a bezpráví v průběhu staletí, začíná ve století devátém, přičemž zde erudovaně popisuje jednotlivé události spadající do kontextu s dobovým historickým vývojem; zločinnost je zde popisována též s popisem politické atmosféry v našich zemích.

Uvedené dílo patří k dvaadvaceti knihám tematické řady *Velké dějiny zemí Koruny české*. Obsah knihy je řazen do pěti hlav, přičemž

první pojednává o trestním právu a soudnictví do roku 1848, druhá popisuje delikty a jejich postih, třetí obsahuje kriminalitu do roku 1848, čtvrtá se zabývá trestním právem a soudnictvím v letech 1848–1989, a v poslední nalezneme kriminalitu v letech 1848–1989. Přínosem pro knihu je i skutečnost, že je doplněna rozsáhlým černo-bílým obrazovým materiálem, který osvěžuje a věcně doplňuje text (125 vyobrazení a fotografií). Při zpracování knihy autor využil značného množství literatury a pramenů, jejichž seznam je vypsán na dvaceti stranách. Text je taktéž doplněn dlouhou řadou velmi bohatého poznámkového materiálu (téměř jeden tisíc čtyři sta poznámek). Uvedený výčet faktů nám dává zcela jasně na srozuměnou, o jak obsáhlé, hodnotné, pozoruhodné a přínosné dílo se v tomto případě jedná. Mně osobně se kniha velmi líbila již na první pohled; nejen vizuálně krásná a působivá vazba, ale po jejím otevření i dostatek obrazového materiálu a velmi bohatý a zajímavý obsah, který již dává na srozuměnou, že se jedná o výjimečnou práci.

Autor v úvodu seznamuje čtenáře zevrubně s vývojem a výzkumem kriminality v našich zemích, přičemž přínosem v tomto oboru jsou a budou i hodnotné poznatky archeologů, kteří se v jižních a západních Čechách pustili do výzkumu popravišť.

První hlava pojednává o trestním právu a soudnictví do roku 1848. Autor začíná své pojednání od slovanského státu z devátého století, kdy na naše území přišli Konstantin a Metoděj. Myslím si, že vzhledem k povaze recenzované knihy by zde stálo též za zmínku, že i v jejich životech se setkáváme se zločinností, minimálně v souvislosti s paděláním listin (ze strany švábského duchovního Wichinga) a křivým obviněním, a to po návratu Metoděje z Říma, kdy pak byl Metoděj později i kvůli tomu vězněn téměř tři roky a byl propuštěn až na základě zásahu papeže.

Zajímavostí v první hlavě je mj. i zmínka na straně 20 o existenci univerzitního soudnictví, které v roce 1392 potvrdil král Václav IV., a jež bylo vyčleněno z pravomoci královského soudnictví.

Na straně 61 autor uvádí: „*Rudá nebo černá kápě s otvory pro oči při exekucích patří spíše do romantické literatury a do filmu.*“ Na straně 342 se však dočteme slovo městského rychtáře, který shrnul staroměstskou exekuci slovy: „*Jak mistr*

popravni koho z nich stal, tak hned osoby k tomu zřízené v počtu šest, jsou v černých kuklách zastřené, tělo i s hlavou do sukna, na němž klečel každý, zaobalili a dolů pod lešení snesli... “i když kati žili na okraji společnosti, lidé se jich většinou stranili, tak Francek uvádí i zvláštní výjimku, kdy se potvrzuje, že peníze dokážou téměř vše. Na straně 68 se dovídáme, že pardubický kat Jiří Zelinger, se této praxi vymykal, neboť „*křtů jeho dětí se jako kmotři účastnili příslušníci místní honorace, od rychtáře po vrchnostenské úředníky a členy jejich rodin*“. Na straně 87 nám autor také v souvislosti s popravišti sděluje, kde se zpravidla zřizovala, přičemž dodává, že v současnosti je připomínají již pouze místní názvy. Jeden takový název mohu doplnit. Ve Svobodě nad Úpou, starém městečku v Krkonoších, stával šibeniční vrch s názvem Muchomůrka.

Hlava druhá probírá delikty a jejich postihy. v úvodní části je popsáno pronásledování nekatolíků. Dočteme se například na straně 100, že se v roce 1651 pořizoval soupis poddaných podle víry. Konstatování, že v Hradeckém kraji žilo ještě v polovině 17. století nejvíce českých nekatolíků (přes 50 000), uvedlo v život novou rekatolizační komisi, která v krátkém čase převedla za pomoci dragounů ke katolické víře údajně 46 492 poddaných, přičemž jich 5477 uprchlo. Bylo by, dle mého soudu, jistě zajímavé pojednat o skutečnostech, jak katolická církev rozšiřovala své majetky, zdali k tomu potřebovali také dragouny anebo se vždy jednalo o dobrovolné dary věřících. Nemohu však v tomto případě soudit, neb nevím, jaké byly v tomto ohledu skutečnosti; pouze poukazuji na další možný směr vědeckého zkoumání v historii našich zemí. Autor k situaci nekatolíků dále pokračuje na straně 102 slovy, že *represivní opatření proti nekatolíkům kulminovala patentem z 29. ledna 1726. Na základě jeho ustanovení měl být každý z nich potrestán nucenými pracemi. Pokud by setrval při své víře, následovalo vypovězení ze země a poprava v případě návratu.* Rekatolizace byla nelegální a trpěl tím nejenom náš nekatolický lid, ale ve svém důsledku tím velmi trpěla celá země, neboť z ní odcházela i naše inteligence.

Přínosem je zajisté i skutečnost, že zde autor popisuje na straně 107 práci francouzské historičky Marie-Élisabeth Ducreux, jež se zabývá našimi pobělohorskými dějinami; mj. v tomto směru prozkoumala i archivní materiály pražského arcibiskupství.

Dalším přínosným a zajímavým tématem v této části jsou i čarodějnické procesy, vampyrismus, věštění či magické praktiky, s tím spojený exorcismus, přičemž v rámci naší knihy jsou uvedeny příklady čarodějnictví i ze smolných knih. Dopadené čarodějnice podstupovaly útrpné výslechy, kdy se nejdříve hledalo ďáblovu znamení. v této oblasti však bohužel docházelo často k podvodům.

Nechybí zde ani sacrilegium, tedy svatokrádeže, kdy tresty za uvedený delikt byly uvedeny i v hrdelním řádu. Zloději ukradené monstrance a kalichy zdeformovali a prodávali je jako drahý kov; překupníky bývali Židé. a jak byly tyto delikty trestány? Vplétáním do kola, upálením, oběšením.

Další velmi zajímavou kapitolou je i pronásledování romských kočovníků, jejichž pravlastí je severozápadní oblast Indie. Když přišli do střední Evropy, mysleli si lidé původně, že jsou egyptského původu, což o sobě prohlašovali. Postupem času se jejich situace nejen v našich zemích změnila. Autor na straně 124 uvádí, že první spolehlivá písemná zmínka o Romech u nás pochází z roku 1399, a to z Popravčí knihy pánů z Rožmberka. Jako další příklad ve střední Evropě popisuje na straně 125 nařízení Maxmiliána I. z roku 1500, tedy tzv. *augšpurský edikt o vypovězení Romů, který byl v následujících letech neustále zostřován a směřoval k povolení romského kočovníka beztrestně zabít.*

V textu nalezneme i důkladný rozbor situací, týkajících se zbíhání poddaných a jejich důvodů a příčin, přičemž se setkáváme i s případy nuceného osidlování u her (když odešli Turci ze střední Evropy, bylo potřeba u hry zalidnit), odvěké pytláctví, kdy pytláčili nejen chudí, ale též šlechtici, a ve velkém, dále krádeže ryb a včel (za vlády Marie Terezie byl vydán patent ke zlepšení chovu včel, a tak se v jeho důsledku stalo, že v roce 1843 bylo v Čechách 106 330 včelstev). Následují vraždy, a též infanticidium (vražda dítěte), krádeže a loupeže, odpovědnictví (svěpomocné řešení konfliktů), padělání mincí (na straně 213 je uveden objev z roku 1950 staré padělatelské dílny z 15. století), a také jiné téma ze života, a to bigamie, cizoložnictví či jiné sexuální delikty, dále pak i politická delikvence. a jaká byla tehdy vůbec hranice zletilosti? Na straně 171 se dočteme: *Hranice zletilosti se lišila podle stavů. Kniha Tovačovská ji stanoví u příslušníků panského stavu u mužů na 16 a u dívek*

na 14 let, u rytířů mužů na 17 a u dívek na 15, u poddaných mužů na 18 a u dívek na 16 let. Od roku 1549 byli považováni za dospělé šlechtici od 20, měšťané od 18 a dívky od 15 let. Přínosné pro lepší srovnání v knize je též zmínka o tom, jaké byly v našich zemích mzdy, neboť se zde mj. též dočítáme, kdo kde kolik uloupil, anebo jak vysoké výkupné bylo. Na straně 193 se čtenář dozví o mzdách a o cenách z 16. a 17. století více.

K dalším sexuálním deliktům autor uvádí a rozvádí prostituci, sodomii, homosexualitu nevyjímaje. Jak bylo na ně veřejností pohlíženo a jak byly též trestány.

Hlava třetí popisuje kriminalitu do roku 1848. Také v této části knihy autor znale a věcně popisuje loupežníky v našich zemích, jak se k řemeslu tomuto dostali a co za to dostali; šlechtici – lupiči jsou zmíněni na stranách 280 až 282. Dovolím si zde doplnit ještě jednu, dle mého názoru, loupežnickou osobnost, která v knize není uvedena. Je jí Vilém Tetour z Tetova, který loupežnické řemeslo provozoval v okolí Valtic.

Hovořili jsme hlavně o zločinnosti, a je potřeba zmínit i bezpráví. Na straně 285 přichází Mistr Jan Hus a pak i Jeroným Pražský, kteří byli v Kostnici popraveni ohněm za svá svobodná slova a jejich ostatky vhozeny do řeky Rýna, aby je jejich obdivovatelé nemohli uctívat. Na straně 291 Francek k tomu dodává. *Husův odkaz je stále živý. Katolická církev považuje jeho proces za právoplatný, i když nepochybuje o hluboké osobní víře českého kněze.* K dalším obětem patří například Jan Želivský, Jan Smiřický, kutnohorští havíři a další. Samostatnou část tvoří oběti Stavovského povstání; představitelé odboje, kteří neuprchli do zahraničí, byli popraveni 21. června 1621 na Staroměstském náměstí v Praze. Tuto hlavu uzavírají pojednání nejen o nevolnických hnutích z let 1680 a 1775, ale též o čarodějnickém děkanovi Kryštofu Aloisu Lautnerovi. Nechybí však ani naše loupežnické legendy: Kozina, Grasel a Babinský.

Hlava čtvrtá obsahuje trestní právo a soudnictví v letech 1848–1989 a na ni navazující poslední hlava rozebírá kriminalitu v uvedeném období.

Francek čtenáře znale a čtivě seznamuje mj. s tím, že od roku 1850 v Rakousku-Uhersku začaly na základě císařského nařízení působit nové soudy, přičemž nejnížší instancí byly soudy okresní. Souběžně s tím existovaly i soudy

vojenské. Zřízena byla též policie a četnictvo a s tím i policejní ministerstvo, které v roce 1865 nahradilo státní ministerstvo. Vzorem pro vybudování četnictva byl Napoleon I. Některé změny nastaly po vzniku Československé republiky dne 28. října 1918, přičemž se struktura soudů v podstatě nezměnila. Z monarchie jsme si ponechali též i systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven. Autor dále uvádí vznik zpravodajství, jež nejdříve vytvořilo ministerstvo vnitra pro boj proti vyzvědačství a organizovanému zločinu. Neopomíjí ani atentát na ministra financí Aloise Rašína v roce 1923, což vedlo ke vzniku zákona na ochranu republiky. Jinou kapitolou je Mnichovská zrada a následná německá okupace naší země a likvidace českého národa. Autor věcně a detailně popisuje též změny v soudnictví po Únoru 1948, kde uvádí opět jednotlivé zákony související s danou problematikou.

Při popisu kriminality se Francek věnuje zvláště obdobím 1848–1918, 1918–1938, 1939–1945, 1945–1961 a nakonec 1961–1989. V jednotlivých podkapitolách se nachází kromě statistických výčtů zločinů, přečinů a přestupků také příběhy lidí z oné doby, nejen zločinců ale též jejich obětí.

K příkladům, které jsou zde uvedeny, patří Karel Havlíček Borovský, kterému vrchnost nařídila nucený pobyt mimo Čechy; byl převezen na území dnešní severní Itálie. Z období první republiky nechybí ani případ Otýlie Vranské, jejíž vražda nebyla nikdy objasněna. Svě místo zde zaujímá i smrt studenta Jana Opletala, po jehož pohřbu proběhla protifašistická demonstrace.

Francek v knize pokračuje hejdrichiádou, životem a skonem premiéra protektorátní vlády Aloise Eliáše, dále popisem popravišť, včetně fotografií na Pankráci v Praze, Kounicových kolejích v Brně a Terezíně. Nechybí ani akt vlastní popravy, přičemž je zde autenticky a velmi detailně na stranách 551 a 552 popsána poprava říšského protektora K. H. Franka, jemuž se nepodařil útek z naší země.

Autor se věnuje též zločinnosti ze strany státu. Po druhé světové válce, respektive po Únoru 1948, pokračovaly soudní procesy s nepřáteli státu. Nechyběly ani popravy po vykonstruovaných procesech. Takto byli zavražděni komunistickou stranou generál Heliodor Píka, farář Josef Toufar, Milada Horáková a mnoho dalších. Příběhy tří uvedených autor popisuje bez

zkreslených faktů a úprav v knize. Značný počet vojáků tehdy musel opustit řady naší armády a popřípadě i emigrovat, mnozí skončili ve vězení. Francek k tomu text doplňuje i popisem táborů nucených prací a Pomocných technických praporů.

Poslední část je věnována dalším politickým procesům, které postihly naše občany po příchodu sovětských vojsk na naše území dne 21. června 1968. Jako příklad je uveden i Václav Havel, kterého na Zámečku u Trutnova nejdříve bezpečnost hlídala, aby něco neprovedl, a po jeho zvolení prezidentem ho opět hlídali, aby se mu něco nestalo.

A krátké shrnutí na závěr. *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezprávi* významnou měrou přispěly k obohacení odborné literatury v oblasti výzkumu historie našich zemí. Francek se nebál na pravou míru a bez obalu uvádět i podrobná vyličení zločinů i trestů, což je pro knihu velmi hodnotným přínosem. Přečtená kniha ve mně zanechala pocit značného obohacení v poznání života našich předků. Je zde doslova cítit autorova naplněná snaha obohatit čtenáře co nejvíce ve vytčené zkoumané oblasti. Je však třeba i nadále pokračovat v odkrývání naší historie, jejíž studium je pro dobro naší současnosti i budoucnosti; pevně věřím, že Francek na dalším zajímavém zpracování naší historie bedlivě pracuje a máme se na co těšit.

FRANCEK, Jindřich: *Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezprávi*. Praha, Litomyšl, Paseka 2011, 739 s.